

DET ÖMMA OCH DET VILDA

I *Motersmyter* låter Elisabeth Berchtold en myriad av kvinnligt könade röster, mödrar och döttrar, mytologiska väsen, djurhonor, ge sin bild av moderblivandet. Går det att överföra denna omtumlande och unikt kvinnliga erfarenhet till litteraturen eller ligger det bortom språket, undrar Eva Ström.

[Lyssna på recensionen? Klicka på pilen!]

Att skriva om förlossning och moderskap är svårt. Jag tror ingen händelse är så akut omvälvande i en kvinnas liv, så smärtsam, men också så utanför språket, vardagshändelserna. Förlossningens förlopp kan förstås skildras i obstetriska termer, dess dramatik kan beskrivas medicinskt, men själva den existentiella subjektiva upplevelsen av att vara i centrum av födandet finns inte där, då får man gå någon annanstans, förslagsvis till litteraturen. Men också i litteraturen finns på ett plan ett påtagligt tomrum, eftersom skildringen av upplevelsen alltid kommer efteråt, aldrig i det akuta ögonblicket. Förlossningen har nog av sig själv, av sin egen smärta, sin egen närvaro. Här finns inte plats för anteckningar, för språk, för cerebralt nedtecknande. Förlossningen är den gång i en kvinnas liv då hon upplever att könet inte är en social konstruktion utan ett biologiskt faktum, ett faktum som

talat utan språk. Förlossningen är en autopilot, som inte är underställd viljan. Det är den gång i livet man kan känna sig som mest däggdjur, som minst kultur, som minst språk, som mest smärta, som alltigenom biologi. En förlossning är blod, hinnor, slem, moderkaka, värkar och också ett sammanhållande subjekt som upplever allt detta. Men hur skildra detta litterärt i poesi?

Det är denna svåra uppgift som Elisabeth Berchtold tagit på sig i sin diktsamling *Modersmyter*. Hon har löst uppgiften på ett personligt, levande och ambitiöst sätt genom att berätta om fyra generationer av kvinnor och deras livserfarenheter och att korsklippa dessa erfarenheter mot mytens värld och låta antikens gudinnor komma till tals från en tid då förlossningarna ännu inte medikaliserats eller ens professionaliserats. I naturen finns inga barnmorskor och varje vild djurhona föder ensam utan assistans. Berchtold är utan tvivel ute efter denna vilda kvalitet i förlossningen, den märkliga upplevelsen av en djurisk urscen, där biologin uppenbarar sig, och där ingenting av de kulturinlärda strategierna att hantera en krissituation kan fungera. Den vilda, men samtidigt uråldriga kunskapen är nedlagd i själva kvinnokroppen. Dess biologiska funktioner har inte förändrats sedan mytisk urtid, inte sedan Eva fick på sin lott att föda sina barn med smärta.

Bristen på berättelser om förlossningen som en subjektivt, omskakande, vild och existentiell händelse tror jag har drivit Berchtold att dikta. Förlossningen blir den händelse där kvinnokroppens utsatthet exponeras, men där också dess styrka kan manifesteras, en styrka som kan vara tidigare okänd för kvinnan själv. Förlossningen är en dramatisk händelse, som aldrig kan beskrivas i idylliserande ordalag, även om Life Style-tidningar gör sitt bästa för att banalisera den, göra den gullig, pastellfärgad. Stråket av obönhörlighet, av ett mörker som måste genomvandras, kommer alltid att finnas där och det vet Berchtold.

Redan omslaget är mörkt illavarslande. Vi ser här en skymningsskog med tre hindar under en gråvit himmel, ett verk av konstnären Mats Adelman. I

förgrunden tar en kvinnogestalt med ugglehuvud på en stubbe, blickkontakt med betraktaren i en bild där myt och människa blandas i ett halvt upplyst landskap. Med taggig frakturstil avtecknar sig titeln *Modersmyter* i bokstäver som andas uråldrig smärta.

Men mottot av Sapfo för samlingen är en svindlande vacker vy. Här möter vi en hög himmel och en åkallan av kärleksgudinnan. Förlossningens dubbelnatur av smärta och eufori blir luftigt klar:

***Snabbt förde dig vackra sparvars svirrande vingar över himlen,
genom luften, mot den svarta jorden***

/.../

Kom än en gång /.../ Afrodite

Sedan presenterar Berchtold sin förankring i nutid genom Eivor, Monika, Elin och Ines, fyra generationer av kvinnor där Eivor är äldst. Men istället för att möta dem direkt träder Diana, vilddjurens gudinna först in på scenen i en laddad diktsvit. Jag börjar nu ana influens av den tongivande poeten Anne Carson som oförskräckt och personligt blandar myt och samtid i sina verk. Men tillvägagångsättet är snarare klassiskt genom hela litteraturhistorien och även konsthistorien. Njutningsfullt skriver Berchtold in sig i denna identifierande tradition, av sexualitet, begär och djurisk våldsamhet, som inte minst Katarina Frostenson i sina motiv kring Aktaion och Artemis diktat om. Stora horder av hindar, nymfer, kid och kalvar forsar fram genom Berchtolds djupa skogar. Landskapet vävs fram av djuren som rör sig som skyttlar med jaktkoppel i hasorna. Här knastrar det om bettet som biter ända ner till benet:

***tugga mala ljuda osynligt som spindelväv att gnaga bettet
skorrar djupt i hanköttet det knastriga bytet beskt blod***

inkräktare jordfästa jägare uppsluka

njutningens reflex över PÄLSRYGGEN

Men Bertchtold skildrar också ett ömsintare djurjag som vårdar sig om avkomman, pälslent och hårfint, där själen är som mjölk och omsorg. Det är ljuvlig läsning.

Från denna djuriska, både ömma och vilda skogsscen förs vi rakt in i en modern förlossningssal där en kvinna föder med transkutan elektrisk nervstimulering, med stålstick och värkstimulerande oxytocindropp, lustgasmunstycke, galonbrits och sugklocka, och där en läkare försöker sy en sfinkterruptur. Födandet är här instängt, inträngt, instrumentalt, långt borta från skogens vida öppenhet och bejakande djuriskhet.

Inte undra på att Artemis, jaktgudinnan men också föderskornas gudinna, åkallas i nästa avsnitt. Så snart Artemis fötts av sin mor hjälpte hon sin tvillingbror Apollon till världen och blev därefter en beskyddare av alla födande kvinnor. Här tecknas en annan sorts förlossning utan den kliniskt hårda lysrörsglansen men ändå med smärtan vass och intakt. Kontakten med Artemis möjliggör en djupare beskrivning av förlossningens väsen och kan därför också lugna och trösta:

***Rista rycka ryta fradga flämta grodmunnen yngelungen
dödsÖgat blinkar en vass och blodad senig bild födelsens puls
inskuren i höften könets sprickor
födandet sår min Fenixkropp av aska förvandlingens ficka
över och under vid sidan om Samtidighetens ånga helt svart
vår mjukaste röst lugnar tröstar fångar fjun***

Berchtold varvar sedan Eivors, Monikas, Elins och Ines kvinnliga erfarenheter av födande och moderskap med partier där olika gudinnor som Eos, Athena, Zemyna, Atropos och Ishtra talar. Vardagserfarenheterna av klibbande ögon, nattsvett, barnets morgonkräk skrivs exempelvis in i gryningsgudinnans Eos hägn, medan Athena har brutit sig ut ur den kvinnliga födelsekedjan genom att

födas ur Zeus huvud och därmed slipper bördan eller glädjen av att vara född av en mor.

De fyra kvinnorna däremot delar ödet att vara födda av en kvinnokropp, att ha fött eller att ha kapaciteten till födande och moderskapet. Monniebarnet ”känner klämmer och trycker mot ängshuden bröstet”, bröstvårtan är mörklila, brunlila som akvilej och barnet är ”tisteln gullet Snorungen sockerpinglan” i en intim symbios. Dottern Elin ålar in sig i mammans nattlinne, i linnets tyghydda, luktar och vrider. Tonårstiden innebär ett distanserande med stängd dörr och Elins kvävda gråtljud och till sist konflikt och skam när ”Elinungen är med barn”. Elin blir så själv mor till Ines, men annorlunda, ännu mer symbiosnära, ”inessoveriieelinssäng”. Omsorgerna blandas med rädsla och sömnlöshet. Virtuost beskriver Berchtold spädbarnstidens tidlöshet, oro, dregel och sötma:

***Ines-ungen tryckt mot revbenskorgen
bröstmaten nappmunnen vällingsuget
Pionblodade dagar skrik och bebissötma, gurgel, dregel
mjölkspy, bajsblöjor, gröt och puréer sammansmetade
timmar halvvakna matningsdagar gräl febriga orosnätter
dina glansögon i dunklet dina skrik och gnyenden***

/.../

Paloma, som betyder duva, ger sin kommentar utifrån duvlivets horisont med duvungar med tufsiga, fuktiga huvuden. Berchtold skapar en förbindelse mellan alla födande och matande honvarelser i rader som dessa:

***Mammalivets smutsgråa monotoni, upp o ner ur tunnelbanemunnen
hämta, lämna, handla, mata
duvlivet med pickande nacke den nerbajsade bosidan
snabbheten i halsrörelserna
-hit -dit -hit -dit***

Kan navelsträngen klippas av? Är relationen till en mormor enklare än den till en mor? Elin söker och får tröst hos mormor Eivors ”len-lena hulliga armar” och mormorsmagen, de sänker sig ner i samma sjö, badar i ett gemensamt vatten som läsaren gärna kan se som ett allomslutande fostervatten. I epilogen talar slutligen Murcia, ett namn som Venus också dyrkades under, och som anses ha haft makt över människornas hjärtan.

/.../

***livsmjölken rinner och rinner skvalar
genom alla grottådror vibrerar stämband***

/.../

Elisabeth Berchtolds *Modersmyter* är en symbiotisk nära generationsberättelse som tar kraft av myter som sträcker sig mot arkaisk urtid. Hennes stort anlagda diktsamling vibrerar av moderskapets styrka och smärta i både bokstavlig och metaforisk mening. Att använda sig av mytiska gestalter kan vara riskabelt – det kan upplevas som akademiskt eller glanslånande – men Berchtolds skrivsätt är så fyllt av energi, uppror, vitalitet och erfarenhet att man aldrig upplever hennes material som läsefrukter. Hon närmar sig oförskräckt och modigt den kvinnliga biologiska livserfarenheten utan idealisering eller banalisering. Det är storslaget gjort.

Modersmyter
Elisabeth Berchtold
Norstedts, 2021

Författarfoto: Mats Adelman